

ОТЕЦЪ ПАИСИЙ

ОБЩЕСТВЕНО-КУЛТУРНО-ПОЛИТИЧЕСКО СПИСАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Проф. Г. П. Геновъ — Къмъ по-активна външна политика.
2. Георги Трайчевъ — Подъ терора на сръбския режимъ.
3. Хр. Чочковъ — Опити за влашка пропаганда въ Велесъ.
4. Г. Бълчевъ — Балканитѣ и днешна Македония.
5. П. М. Маттеевъ — Страница отъ стария турски режимъ.
6. В. Т. Велчевъ — Вътрешенъ прегледъ.
7. Т. Г. Баламезовъ — Външенъ прегледъ.
8. Факти и документи.
9. Конгреса на македонскитѣ братства.

Излиза презъ втора и четвърта седмица всѣки месецъ на 16 страници най-малко.

Издание на Всебългарския съюзъ „Отецъ Паисий“.

Редакция и администрация: ул. Алабинска, Коопер. търг. домъ, Буква А, първи етажъ № 135.
Телефонъ 4394.

Годишенъ абонаментъ: България 120 лв., странство 200 лв. предплатени
Полугодишенъ „ „ 60 „ „ 100 „ „

Тая книга 10 лева.

Подъ терора на сръбския ренимъ

Току що бѣхме отворили училищата за уч. г. 1912/1913 и почнаха да се носят лоши слухове за война съ България. Зачаста стѣснителнитѣ мѣрки срещу насъ, а наскоро се извършиха и нашитѣ арести.

На 6. октомври 1912, деня на обявяването войната на Турция, се яви полицейския приставъ въ Дебърската митрополия съ заповѣдъ за моето арестуване, въ качеството ми училищенъ инспекторъ. Покъсно доведоха въ затвора стария учителъ Трифунъ Ошавковъ и митрополийския секретаръ Хр. Атanasовъ. На другия денъ числото ни се увеличи. Доведоха директора на Галичкото училище Несторъ Поповъ и кметвететъ отъ Рѣканскитѣ села: Лазарополе, Гарге, Тресанче. Отъ Дебъръ завалиха *саатчианата* Георги Галевъ (охридчанинъ), кожухаря дѣдо Ефтимъ, тоже охридчанинъ, и фотографа Георги Кузмановъ. Въ првитѣ дни на ареста прекарехе доста весело. Всѣка вечеръ ни се подаваха по 2—3 стомни пълни съ хубаво дебърско вино, вмѣсто вода. Това трая докато лежахме затворени въ келията подъ стѣлбата, въ кюмюрджийницата дѣто дене горѣше лампа, за да се виждаме единъ съ другъ. Съвсемъ друго ни бѣше положението, когато ни премѣстиха въ казармата и ни предадоха подъ надзора на *малисоритъ*. Тежко бѣ положението. Всѣки денъ очаквахме смъртта си. Такива бѣха и заканиитѣ на гарнизонния началникъ инвалидътъ Еминъ Ефенди, който всѣка вечеръ се явяваше въ стаята ни съ revolverъ въ ржка, сочейки го къмъ насъ—*даскалитъ комити*. Денъ преди Димитровденъ, рано сутринта се яви полицейския приставъ съ заповѣдъ: веднага да напуснемъ казармата и по разни пѣтица да си заминемъ въ ящи. Тѣй и стана. Сръбскитѣ войски наближили околнитѣ мѣста, та дебърскитѣ бейове дали караръ да ни пуснатъ на свобода отъ страхъ да не имъ се откъснѣ отъ наша страна.

На Димитровденъ бѣхме извикани на съвѣщание — епископа, инспектора и дебърскитѣ чорбаджий въ ящица на *„беледие риези“*. Дебърскитѣ бейове, потънали въ богатство и разкошъ, предъ страха да не имъ се напакошти отъ идещитѣ сръбски войски, реши да Дебъръ да капитулира. За парламентъори се избраха епископъ Иларионъ и Годоръ Бояджиевъ. Тѣ заминаха за сръбския станъ да съобщатъ горното решение. Епископътъ бѣ задържаенъ отъ сръбскитѣ военни власти, като залогъ, а Т. Бояджиевъ донесе отговора. Посрещането на сръбскитѣ съюзни войски стана по най-тържественъ начинъ. Градскиятъ кметъ (турчинъ) поднесе на блюдо ключовѣтъ предъ командиря на полка вънъ отъ града, а българското духовенство извърши молебствие, следъ което професионално бѣха отведени сръбскитѣ военни власти до кметството. Отношенията на сръбскитѣ власти спрямо мюсюлманското население въ првитѣ дни бѣха едни отъ най-коректитѣ, тѣ нѣмаха интересъ да дразнятъ албанския елементъ.

Понеже на учебното дѣло се тури ключъ, трѣбваше да напусна Дебъръ. Прибрахъ се въ гр. Рѣсенъ. Тукъ вече по лицето на българитѣ се четеше страхъ предъ неизвестността. Ето защо — идването на Н. В. Преосвещенство Охридския митрополитъ Борисъ отъ София за епархията си, се посрещна съ радостъ и надежда за по-добри дни. Наскоро пристигна и г. Андрей Ляпчевъ, вѣроятно изпратенъ отъ официално мѣсто да успокои населението, че по договора съ сръбитъ окупираниитѣ мѣста отъ тѣхна страна си оставатъ български. Така г. Ляпчевъ говори и на самитѣ сръбски власти, съ които има среща. Търпѣха сръбитъ думитѣ на г. Ляпчевъ. Даже на 18. януарий (ст. ст.), Св. Атанасъ, патронниятъ празникъ на 1-ви полкъ отъ Моравската дивизия, каненъ бѣ на банкетъ отъ полка и Ляпчевъ и въ негова честь се държахъ тостове и се свири „Шуми Марица“. Не тѣй любезно бѣ посрещнатъ г. Ляпчевъ въ Охридъ и Струга. Пролитаха вече чернитѣ дни за българина. Военната и административни власти зеха да се налагатъ по сръбски: ограничаваха българитѣ въ срещитѣ имъ, въ получаване български вестници, караха насила да поставятъ сръбски фирми, въ черковнитѣ проповѣди, държани отъ военнитѣ свещеници, личеше тенденцията за посрѣбяване на страната, говореше се за много сръбски жертви и пр. и пр. Зачастахъ посещенията на войвода Путкинъ, на престолонаследника и пр. голѣми отъ професори и други съсловия.

Дойде фаталниятъ денъ 16. юни. Бѣ недѣля. Глашатаятъ вика всичко мѣжко население да се събере предъ кметството. Крайнитѣ улици се пазятъ отъ стражари. Площадтъ предъ кметството е блокиранъ отъ войска и сръбски четници, въоръжени съ *бомби*. Гледката внушаваше страхъ. Яви се на балкона околийскиятъ началникъ Мануловичъ и съ високъ гласъ покани присъствующитѣ да идатъ горе и запишатъ кой какво оръжие има. Безпрекословно изпълнихме дадената заповѣдъ. Язъ не записахъ нищо, понеже не разполахъ съ оръжие. Каза ми се че отъ мене трѣсятъ *топъ* даже, а не само друго оръжие. Следъ декларациитѣ ни, трѣбваше да има обиски. Тамъ заварихъ ящица блокирана отъ войска, а вътрѣ сръбски четничѣ-войвода, преобърналъ всичко наопаки, като не оставилъ ни тавана търсейки оръжие. Понеже не намѣри желаното оръжие, войводата изсипа купъ сръбски псувни и си откъсна на една картина на руското императорско семейство, мислейки че тя е на българското царско семейство, та съ щика промуши очитѣ на царъ Николай. Привечеръ ме извика „коменданта на града“ капитанъ отъ I класа Миланъ Петровицъ да се извини за направения у мене обискъ, който се извършилъ безъ негово знание. Повѣрвахъ на думитѣ му, защото действително той бѣ добра душа, човѣкъ родомъ отъ Нишъ, възпитаникъ на нѣкогашното българско училище въ тоу градъ, който помни българското си произхождение. Късно презъ ноцта се похлопа на пѣтната врата. Чувамъ гласа на околийския

началник г. Мануилович, съ когото бѣхме въ интимни отношения. Много пжти сме се гоцавали въ кѣши. Отворихъ вратата и помислихъ че и той иде за извинение за станалия у насъ обискъ. Качи се горе и безъ да поздравя се обръща къмъ мене и ми каза, че „у име закона си ухапешъ и лишешъ отъ граждански права, бугарска е явила рать нама“. Безъ много бавене отведенъ бѣхъ лично отъ началника до кѣшата на Ниязи бей, опредѣлена за нашая арестъ. Тамъ заварихъ команданта, който отъ тѣжа за станалото се прочувствава и съ сълзи на очи ме уверява, че докато е той тукъ, нѣма да допусне да пострадамъ. Започнаха следъ туй да влчатъ първенци, учители и полове цѣла почти нощъ. Другия денъ докъднаха сума свѣтъ и отъ селата, тѣй че изпълниха се цѣли 4 стаи съ арестанти. Настъпнаха мжчителни часове за насъ. Мжчи ни неизвѣстността що ще става съ насъ, мжчи ни мисълта, какво става съ България. Мина първия денъ. Вечерта късно се яви околийския началникъ и ни заяви, че ние сме *залогъ*; ако си позволи българското население да възстане, всички ще бждемъ изклани. Сжщата участъ ще ни сполети, ако се научатъ, че български войски сж стигнали до Прилепъ. Взеха следъ туй да ни троватъ душата съ върчащи листовѣ и биолетини, рисуващи положението на България въ най-черни краски. Късно, друга една вечер, се яви при насъ *Балукджичъ*, идящъ отъ Охридъ, и следъ като изпана купъ аргентини думи по адресъ на България и нейния царъ, каза, че той би ни пусналъ на свобода, защото сръбскитъ войски сж обсадили вече София и царъ Фердинандъ напусналъ страната. По-искрени бѣха комендантътъ Миланъ Петровичъ отъ запаса и другъ единъ офицеръ тоже Петровичъ отъ запаса, родомъ отъ Пиротъ. Тѣ бѣха се довърлили на Михаилъ Татарчевъ и менъ и ни държаха повѣрително въ течение на събитията. Казаха ни, когато българитъ нападнаха къмъ Гевгели, Криволакъ; сетне, когато наши войски настѣпиха въ Сърбия. Сжщитъ двама приятели една вечеръ щѣха да застрѣлятъ околийския началникъ въ единъ споръ по нашето третиране. Началникътѣ е билъ за нашето най-лошо третиране, а тѣ — напротивъ не сж допускали лоши обноски спрямо насъ. Свидетели бѣхме една вечеръ на голѣма глъчка и шумъ, що става надъ насъ, въ горния етажъ на сградата. Пиротчанецътъ капитанъ Петровичъ въ яда си извадилъ револверъ срещу околийския началникъ, който сполучилъ съ бѣгство да се спаси отъ куршума. Сжщиятъ Петровичъ често ни подаваше и солунския вестникъ „Журналъ де Салоникъ“ за информация по военнитъ действия. Подиръ нѣкой денъ свикани бѣха всички свещеници отъ околията, повече отъ 20 души, и ги кѣлѣха въ вѣрность въ службата на новата духовна сръбска власт, като имъ поръчача да сѣмнятъ шапкитъ си съ сръбски — прави калугерски — и още връччиха имъ списъкъ отъ сръбски национални имена, като: Душанъ, Урошъ, Милутинъ, Драгутинъ и пр., каквито занаяпредъ трѣбваше да се даватъ на новороденитъ деца. Тѣй продължи до Петровденъ, когато почнаха, по заповѣдъ отъ горе, да освобождаватъ по единъ, по двама. А една сутринъ рано прекраха конвоиратъ отъ стража и Охридския митрополитъ Бориса, комуто не позволиха да се срещне съ никого въ града. За нашето освобождение искаха да останемъ на служба. Отказахме подъ разни предлози. Два дни

само бѣхме свободни. На третия денъ ми се съобщихъ повѣрително да се готвя за пжтъ — виканъ съмъ въ главната квартира. Това ме много изплаши. Макаръ и каленъ вече по турскитъ затвори и военни сждилища, сега, обаче, се убоихъ като допуснахъ, че ще ни погубятъ безследно, както погубиха прилепския учител Анастасъ Лютвиевъ. И си казахъ, ако Лютвиева погубиха за една блага дума, казана по адресъ на българския царъ, колко повече грозеше опасностъ менъ —, като знаяха вѣроятно, че Иванъ Джамбазовъ, виденъ сѣрбоманингъ отъ Прилепъ, биде убитъ на 27. декемврий отъ наши терористи въ близкостта на председателя на Прилепския околийски революционенъ комитетъ презъ 1907. Заповѣдано бѣ другия денъ рано да потеглимъ. Избранитъ лица бѣхме: Климентъ Хаджовъ, Сп. Монавчевъ, Братя п. Адрееви, азъ и още единъ селски учител. Цѣлиятъ градъ ни изпрати съ сълзи на очитъ, незнаейки какво ще стане съ насъ. У сръбскитъ власти бѣ лошото, че нарежданията паеха въ голѣмъ секретъ.

* * *

Потеглихме за Битоля, конвоирани отъ силна стража. Въ Битоля ни предадохъ право въ затвора, безъ да допуснахъ каква годе среща. Посрѣдъ нощъ ни измѣкнаха отъ затвора и съ силна стража ни покараха къмъ Прилепъ. Печална картина представляваше Прилепъ. Жива душа не срещнахме по пжта. Тукъ-тамъ се мѣркаха само въоржжени сръбски четници. Надписитъ по кѣштитъ бѣха изтрити и сѣмнени съ сръбски. Всички дюкяни имаха табели съ сръбски надписи. Мраморнитъ плочи съ български надписи надъ тритѣ черковни порти бѣха свалени. Само надписътъ съ едритѣ букви при покрива на българското училище съ съдържанието: „*Българско Народно Училище Св. Кирилъ и Методи*“ стърчеше осамотенъ, понеже бѣ още недостигнатъ за сръбската гарга. Макаръ и прелепчанингъ, не допуснаха никого отъ близкитъ ми да се срещне съ менъ. Не ги трогвахъ и сълзитъ на престарѣлата ми майка, моляща за последна майчина целувка. Продължихме пжтъ за Велесъ. Тамъ стигнахме посрѣдъ нощъ. Посрещнаха ни кмета Тодоровичъ, познатъ още отъ Дебъръ, и майоръ Димитриевицъ, прилепски зеть. И двамата, обаче, нищо не сториха за облекчение положението ни. А майорътѣ не можеше да си представи, какъ тѣй жена му, дъщеря на стария комита Шике, да бжде сръбкиня, а азъ — българинъ. И тукъ ни предадохъ на затворническия началникъ, бившъ сръбски войвода. Този приятелъ, като разбра, че идемъ отъ Рѣсенъ, почна да ни обвинява, че ние сме погубили *Мицко*, бившъ сръбски четникъ, шурей на България свещеникъ Ефтимъ, и заповѣда да ни затворятъ въ килията до нуждитъштъ. Сутринта изъ затворния дворъ срещнахме повече отъ 100 души велешани. Навсѣкжде бѣха освободени задържанитъ като залогъ арестанти, само тукъ правѣха изключение. И велешани бѣха съ право много изплашени. На другия денъ ни предадохъ на двама довърчени арнаутъ да ни придружатъ до Скопие. На велешката гарга трѣбваше да чакаме тrena. Гарата бѣше преобърната на лазаретъ. Вжтре въ чакалната и статитъ, както и предъ перона бѣха нахѣрляни върху слама, човѣкъ до човѣкъ, ранени войници отъ кѣмъ Щипъ и Злѣтово. Предъ кафенето раненъ войникъ приказва за юначеството на българитъ: „*биятъ се като лѣвоветъ*“, дума. Другъ, чистокръвенъ сѣрбинъ,

негодва отъ ядъ и като разбра, че ние сме българи, изкара щика, за да ни мушка и ни се заканва. Спасиха ни албанците. Пристигна трена. Качиха ни въ товарен вагонъ. Началникъ-гарата, офицеръ, написа съ тебеширъ на вагона: „8 коня или 46 бугараша“. Късно вечерта стигнахме въ Скопие. Представиха ни на военнитъ власти и ни предадоха на затворническото началство. Хвърлиха ни въ днешния окръженъ затворъ. Тамъ заварихме 48 души затворници отъ Битоля и Прилепъ. Сега чакъ ни поелекна на душата, при срещане съ познати мъченици. Такова чувство на облекчение винаги съмъ изпитвалъ по затворитъ, колчемъ съмъ намиралъ въ тази „школа“ познати. И тукъ, обаче, цареше същата неизвестностъ за положението ни. Незнамъ, какво ще става съ насъ. Единъ само-спекулантъ сърбинъ, старшия, излъзна по-уменъ отъ другитъ сърби, та всъки денъ ни зальгаваше, че ще ни изпращатъ за нѣкжде. И ние бѣхме доволни отъ думитъ му, и за награда пускахме му по нѣколко „банки“ въ ржката. Днитъ, обаче, минавахъ и ние сме сѣ въ скопския затворъ. Лошо бѣ, че при насъ имаше и турски пленници, отъ които всъки денъ нѣколко души капѣха отъ холера. За да видимъ бѣлъ, свѣтъ и разберемъ нѣщичко отъ външни лица, всъкидневно излизаша отъ насъ следъ пладне до чешмата по нѣколцина съ стомни, шисата и разни други съдове, ужъ за вода. Тамъ идвахъ и нѣколко скопянци, които ни служеха за куриери. Такива бѣха г-жа попадията на свещеникъ Евтимъ Икономовъ, г-жа Ц. Ив. Благоева, г-жа К. Найденова (бивша Скарочева) и др. Чрезъ тѣхъ предадохме списъка на затворниците въ австрийския консулъ въ града. Също такъвъ списъкъ се подаде и на Битолския австрийски консулъ. Така прекарахме около 10 дни, когато късно една вечеръ ни се съобщиха, че ще заминаваме, за кжде, обаче—бѣ тайна голѣма. Въ голѣмъ секретъ пазѣха сръбскитъ власти заповѣдитъ и нарежданията. Голѣми суми похарчихме да узнаемъ — кжде ще ни каратъ, ала не сполучихме. Ние, българитъ сме по-наивнички, та кое отъ съжаление, кое отъ простодушие ще се отпуснемъ въ приказка съ тебседника си и ще му се похвалимъ, що знаемъ. Не така постѣлвахъ сърбитъ. Измъжчиха ни до последната частъ. Просто терроризираха ни душата. А и заповѣдитъ и нарежданията имъ бѣха едни отъ най-страшнитъ. Така: при напускането на сръбския затворъ, на стражата се даде заповѣдъ: „да се застреля оня отъ насъ, който малко шавне по пиятъ“. Помня, като стигнахме на *Каменния мостъ*, единъ отъ другаритъ ни изтърва куфара си и непомътя да се наведе и си го вземе, а го остави. Късно качиха ни въ трена, но не вече въ конски вагони, а пѣтишки. Отъ туй вадимъ заключение, че на по-добре вървимъ, но за кжде — пакъ неизвестно. Събрахме измежду си значителна сума за бакшиши на старшията, който ни конвоираше, та да ни се пооблекчи положението. Стигнахме на гарата „Велика-Плана“ и едва тукъ ни се позволи да слѣзнемъ до ресторанта и си купимъ съестни продукти. Възползувани отъ слабостта на стражата по една „лена сръбска девойка“, която прислужваше въ крѣчмата, можахме даме да си полинемъ нѣщичко. Чакъ другата нощъ стигнахме на гара *Смедерево*. Тукъ бѣше излъзало мало и голѣмо да чака „бугарски комити“. Такива сведения сж дали

за насъ. Очудени останаха като видѣха вмѣсто въоръжени комити — цивилини лица, натоварени съ куфари, постилки, покривки, бинлици съ преварена вода и пр. Наредиха ни по четирма и потеглихме къмъ града Мислихте, че ни каратъ къмъ затвора, а ний спрѣхме предъ най-голѣмия хотелъ въ града — „Европа“. Влѣзнахме въ ресторанта и веднага при насъ се яви „Смедерошкия посланикъ“, окръжниятъ началникъ и разни други началници. Сега чакъ ни се съобщиха отъ „посланика“ (народенъ представителъ), че ний сме вече *свободни* и ще заминемъ за България. Букурещкия миръ се подписа и за напредъ сърби и българи пакъ щѣли сме да бждемъ братя и ще сме живѣли дружелюбно. Последва запознаване. Директоритъ и инспекторитъ бѣхме повикани на масата при посланика и се почерпихме. Разпоредиха и за хубава вечеръ. Заповѣдъ на кисията съ пари на свещеникъ Ив. п. Анастасовъ. На другия денъ рано властѣта се загрижи да ни осигури пътуването съ параходъ до Оршова. Параходътъ бѣ маджарски. Щомъ стжихме на парахода, почувствувахме се, че сме преродени. Така се тури край на нашето тегло подъ сръбското иго.

* * *

Краятъ, обаче, на нашитъ патила още не се виждаше. Макаръ и на чужда територия — маджарски параходъ — приключенията съ насъ не бѣха рѣдки. Стигнахме въ Оршова, зарадвани, че ще можемъ вече да си откънемъ свободно, а то орисано ни било тукъ да изпитаме строгостѣта и на маджарскитъ власти. Чакаме заповѣдъ за слизане отъ парахода, нѣма такава. Капитанинътъ излъзна на брѣга; яви се въ паракходната дирекция; бави се дълго време тамъ и се връща съ заповѣдъ: *парахода да поемги обратно за Смедерево и да ни стовари тамъ*. Идемъ отъ зарадена страна и ни третираше за агенти на холерата. На капитана сж направени строги мѣмрения, зазедо ни прибралъ на парахода. Чужме заповѣдта за връщането, ала заговорихме и ние съ единъ доста смѣлъ езикъ и категорично заявихме, че до единъ ще се нахвърлимъ въ Дунава, да станемъ плячка на воднитъ обитатели, щомъ не станаме такава на сръбската тирания, но назадъ връщане нѣма да има. Последвахъ увещания, па и заплашвания, но напредъ. Свидетели бѣхме какъ многолюдната публика, стояща на кея, ни съчувствуваше и ни настрѣчаваше въ нашето посто-яство. Между тѣхъ бѣха множество българи, идущи отъ Европа по командировка, спрени тукъ поради ромънската намѣса въ войната. Най-енергично се застъпи за насъ, обаче, симпатичниятъ маджарски писателъ *Вагнеръ*, известенъ у насъ като кореспондентъ презъ Балканската война срещу турцитъ. Последва втора заповѣдъ: *да издържимъ карантинна на парахода предъ пристанището*. Така и стана. Цѣли три дни стояхме въ парахода подъ медицински над-

зоръ. Слава Богу не бѣхме носители на зараза, макаръ да имахме контактъ съ заразени. Уважаемиятъ българофилъ Вагнеръ ни спомогна и въ друго отношение. Той ни даде идеята да депишираме на г. Салабашевъ въ Виена да направи постѣпки дето се следва за да се получи разрешение параходътъ да ни стовари на първото българско пристанище — Видинъ. Подадохме телеграма и на другия день сѣщиятъ Вагнеръ, зарадванъ, прѣвъ ни обажда, че има отговоръ отъ г. Салабашевъ: на параходната дирекция е заповѣдано да ни изнесе на българското Видинско пристанище. Съобщи ни още, че пѣтуването ще стане гратисъ. Освенъ туй, заедно съ насъ ще пѣтуватъ всички българи, чакащи това разрешение отъ много време. Заслужва да спомена за великодушнето на маджарското общество и на нѣкои македонски занаятчи, които, въ своето състрадание къмъ насъ, презъ всичко време ни помогнаха съ хлѣбъ, храна и др. продукти за тѣхна смѣтка. А капитанътъ не остана чуждъ къмъ побѣднитѣ отъ колегията ни. По негова заповѣдъ наредено бѣ да се дава ежедневно топла храна на 20 души отъ дружината. За да се издължимъ предъ многоуважаемия капитанъ за действителната му услуга и

голѣмото внимание къмъ насъ, на трѣгване отъ Оршова, поднесохме му букетъ отъ живи цвѣтя.

* * *

Пѣтуването на долу по Дунава пакъ не бѣ свободно. Стигнахме привечеръ до Видинското пристанище, дето трѣбваше да слѣземъ. На отсрещния ромънски брѣгъ, съ единъ топовенъ гърмежъ, се даде сигналъ да спремъ. Явиха се ромънскитѣ власти отъ Калафатъ и съобщиха, че забраняватъ слизането ни въ Видинъ. Вечеръта ще престоимъ предъ Калафатското пристанище. Параходътъ пушна котва. Отъ Видинската крепостъ народъ и войници махатъ кърпи и ни поздравляватъ сърдечно, като ни разбраха че сме българи по пѣнието на „Шуми Марица“ и „Тихъ бѣлъ Дунавъ се вълнува“. На другия день последва пакъ медицински прегледъ отъ ромънски лѣкари и потеглихме за Ломъ, кждето бѣ заповѣдано да ни стоварятъ. И тѣй, следъ дълги патила и теглила можахме да стѣпимъ живи-здрави на свободна българска земя, „като освободихме Македония отъ насъ“, а оставихме нашитѣ братя, майки и сестри въ новото по-черно робство.